

Ankara Üniversitesi
Ziraat Fakültesi Yayınları: 1170

Derlemeler

644

TÜRK AİLESİ VE ÇOCUK EĞİTİMİ

Doç. Dr. Mine MANGIR

Arş. Gör. Neriman Çağatay-ARAL

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Ev Ekonomisi Yüksek Okulu

A N K A R A

1 9 9 0

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. TÜRK AİLESİNİN YAPISI	4
3. AİLENİN ÇOCUKTAN BEKLENTİLERİ	6
4. TÜRK KÜLTÜRÜNDE ÇOCUK VE AİLEDEKİ YERİ	7
5. AİLEDE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARI	9
6. TÜRK AİLESİNDE ÇOCUK YETİŞTİRİLMESİ VE EĞİTİMİ	12
7. ÇOCUK EĞİTİMİ	14
7. 1. Çocuğun Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekli İlkeler.	14
7. 2. Çocuğun Eğitiminde İzlenmesi Gerekli Kurallar	14
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	16
9. KAYNAKLAR	18

1. GİRİŞ

En küçük toplum birimi olarak tanımlanan aile, insan yaşantısı üzerinde daha doğumdan önce başlayan ve doğumdan sonraki ilk gelişim yıllarından yaşamının sonuna dek etkinliğini sürdüren bir kuruluştur. Ailenin çocuk üzerindeki etkisi çoğu kez daha doğumdan önce başlar. Ailenin çocuğu isteyip istememesi, gerek ruhsal-kültürel, gerekse sosyal-ekonomik yönden çocuğun hayatını, ilk izlenimini ve çevreyle olan duygusal iletişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle insanın hayatı boyunca seçme serbestliğine sahip bulunmadığı tek ve en önemli kuruluşun ailesi olduğunu söylemek yanlış olmamaktadır. Üstelik ailenin çocuk üzerindeki etkilerinin kalıcı olduğu da düşünülürse, aile kavramının önemi daha da belirginleşmiş olmaktadır (Kap-tagel-İlal, 1981).

Çocuğun içine girdiği aile ortamı onun ilk dış sosyal çevresini oluşturmaktadır. İnsanlar arası ilişkiler ve kavramlar bu çevrenin etkisi altında gelişmektedir. Çocuğun aile ile ilişkileri ilk zaman beslenme, korunma ve diğer bedensel gereksinimlerin karşılanması gibi fizyolojik ihtiyaçların giderilmesini kapsamasına rağmen ilkel düzeydeki duygusal ilişkileri de taşımakta, hoşnutluk ve hoşnutsuzluk duyguları da aile ortamı içinde gelişmektedir. Çocuğun çevresiy-le ilişkilerinde ve fizyolojik bağıntılarında annesi ve babası aile içinde önemli kişileri teşkil etmektedir. Aile ortamında erişkinlerin, çocuğa veya çocuklara karşı bilinç dışı duygu ve davranışları daha ilk günlerden başlayarak çocuk üzerinde derin ve kalıcı izler bırakabilir. Buna bağlı olarak çocuklarda da çeşitli tepkiler ortaya çıkmaktadır. Etkili aile ilişkileri sadece aynı evde oturanların kişiliklerinin karışımı sonucu ortaya çıkmaz. Bu faktörlerin etkisi kuşkusuz bulunmaktadır. Fakat çocuğun çoğu davranışı ana-baba davranışının doğrudan doğruya sonucudur. Örneğin çocuklarıyla bir takım sorumlulukları paylaşmayan ve devamlı çocuklarıyla alay ederek onları iğneleyerek, azarlayan ve işbirliği ortamı yerine rekabet ortamı hazırlayan ana-babalar, çocuklarını belli davranışları yapmaları için güdülerler (Motive ederler). Diğer yandan, sorumluluğu

paylaşarak ve herkese bir yer sağlayarak sıcak ve destekleyici bir ortam yaratan, ana-babalar, çocuklarına, kardeşleriyle ve ana-babalarıyla daha olumlu ve doyurucu etkileşimde bulmaları için cesaret verirler (Kaptagel-Ilal, 1981; Whirter ve Voltan-Acar, 1984).

Çocuk yetiştirmede amaç sağlıklı kişilik oluşturmaktır. Kişilik, bir insanın duygu ve davranış özelliklerinin bileşimi olarak tanımlanabilir. Kişiliğin temelleri ilk beş-altı yıl içinde atılır. Her çocuk eninde sonunda kendine has bir kişilik geliştirir. Kişilik, kalıtsal niteliklerle çevrenin sürekli etkileşimi sonucunda biçimlenir. Kalıtım, insan yapısının toprağı olarak düşünülürse kişilikte o toprakta yetişen bitkidir. Bunun gibi, öyle ruhsal nitelikler vardır ki çekirdekleri insan yapısında varolsa bile eğitimle büyük değişmelere uğrarlar. Saldırganlık insan doğasında vardır. Ancak insanın çok saldırgan olmasını ya da ince, duygulu bir kişi olarak yetişmesini eğitim belirler. Kişiliğin oluşması büyük ölçüde çevresel etkenlere bağlı olsa da eğitimin etkisi sınırsız değildir. Her çocuk ana-baba ya da eğitimciler elinde hamur gibi yoğrulup istenen kalıba sokulamaz. Her çocuğun yapısının ve eğilimlerinin değişik olduğunu göz önünde tutan ana-babalar, çocuğı belli bir kalıba sokmaya uğraşmazlar. Çocuğı aykırı gelen zorlamalardan kaçınır, esnek bir yaklaşımla, doğal eğilimlerini olumlu yönde geliştirmeye çalışırlar. Çocuktaki yapısal özellikler, anne-baba tutumuyla büyük ölçüde çatışmazsa, kişilik ayrı yönde gelişmede ruh sağlığı bozulmaz. Çocuğun yetiştirilmesi herşeyden önce temel ruhsal ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Çocuğun ruhsal gereksinimleri olan sevgi, disiplin ve serbestlik en uygun biçimde aile ortamında karşılanmaktadır. Çocuk sevgi ve disiplini, uyuşan ve anlaşan ana-babadan elde ederse sağlıklı bir şekilde gelişir. Ruhsal ihtiyaçların düzenli olarak doyurulması çocukta güven duygusu yaratır. Büyük eğitimci Pestalozzi, çocuk eğitimini çicek yetiştirmeye benzetmiştir. Yetiştirici toprağı kazıp tohumu eker. Filizlenmesi için gerekli koşulları sağlar ve bekler. Yeşeren bitkiyi kötü dış etkilere korur. Zamanında sular, gübreler, toprağı çapalar, asalak otları ayıklar. Kısacası bitkisine sevgi ve özenle bakar. Ama ne

(3)

çok dokunup örselen, ne de başıboş bırakıp kurutur. Çocuk yetiştirmek de bir bakıma bu denli sade ama beceri isteyen bir iştir. Herşeyden önce ilgi, özen ve sağduyu işidir (Yörükoğlu, 1979).

2. TÜRK AİLESİNİN YAPISI

Aile ana-baba ve çocuklardan oluşan kuruluşun tesbit edilen görevleri yanında geleneklerle belirlenen birçok başka fonksiyonları da vardır. Aile içinde bulunduğu toplumun bir birimi olarak, toplumun özelliklerini taşır. Toplumun değer yargılarını, gelenek ve göreneklerini, beğenilerini, inançlarını, önyargılarını, kısaca kültürünü yansıtır. Ailenin iç yapısı ve kendine özgü bir işleyişi bulunmaktadır. Görevleri yönünden aileye üç değişik açıdan bakılabilir.

1. Aile herşeyden önce, eşlerin duygusal ve cinsel gelişimlerini karşılayan yasal bir birliktir.

2. Aile, ortak gayesi, menfaatleri, inançları, kuralları olan bir insan topluluğudur.

3. Aile çocukların beslenip bakıldığı ve eğitildiği bir ortamdır. Özellikle çocukların yetiştirilmesi en iyi şekilde aile ortamında gerçekleşmektedir. Bu bakımdan, aile en etkili eğitim kurumu olarak çalışır. Kişilik aile ortamında gelişir. Bir toplumun değerlerinin, örf ve adetlerinin kuşaktan kuşağa aktarılması, ailede başlar, okulda ve çevrede devam eder. Çoğu toplumlarda olduğu gibi Türkiye'de de ailenin reisi babadır. Baba aile birliğini ayakta tutan, gelir getiren, aileyi dışarıya karşı savunan düzeni sağlayan kişi olarak belirlenmiştir. Ana ise babanın yardımcısı, besleyen, büyüten, evde sıcaklık ve sevgi sağlayan birey olarak bilinmektedir. Günümüzde eskiden olduğu gibi görev ayırımı kesin sınırlarla yapılmamaktadır. Aile bireylerinin değişik rolleri üstlenmesi, ortak yaşamı biçimlendiren (Bilen, 1978; Şahinkaya, 1979; Yörükoğlu, 1979).

Normal toplumda her çocuk bir ailede dünyaya gelir. Ana-baba ve çocuklardan oluşan böyle aileye çekirdek aile denilmektedir. Çekirdek ailenin, eşlerin kendi ana-babalarıyla yakın ilişki içinde bulunmalarına rağmen bağımsız bir geliri ve gideri vardır. Eş seçimi eşlerin kendi kararlarına bağlı olarak yapılır. Geniş aile kavramı ise, çeşitli kuşakların birlikte oturma, aynı kazandan yeme ve ortak mülkiyet özelliklerini taşır. Geniş aile, çeşitli kuşakların bir arada yaşadığı, aynı evde oturup aynı sofrayı paylaştığı, ortak mülkiyete ve ortak gelire sahip, oldukça kalabalık aile bi-

çimidir. Geniş aile büyük çapta ataerkil otoriteye ve baba soyuna dayalıdır. Oturma yeri baba evidir. Bu ailelerde evlenme yaşı küçüktür. Eş aileler tarafından seçilir. Bu iki aileden başka bir de bileşik aile bulunmaktadır. Bileşik aile ortak bir eşin ya da liderin paylaşıldığı birden fazla çekirdek aileden oluşan aile biçimidir. Geleneksel ailenin geniş aile olduğu genellikle varsayıldığı halde, Timur (1972) Türkiye'de köylerde bile çekirdek aile oranının %55,4 olduğunu göstermiştir (Bilen, 1978; Şahinkaya, 1979; Kağıtçıbaşı, 1981). Türkiye'de çekirdek aileye dönüşülmesine rağmen baba-anaerkil düzen tümden kalkmış değildir. Baba hayatta ise evin reisidir ve az konuşur. Ağızını açmadan kafasından geçenlerin okunmasını, isteklerinin yerine getirilmesini bekler. Günlük sorunların kendisine anlatılmasından hoşlanmaz. Çocuğun kusurlarından yaramazlıklarından, iyi terbiye vermediği gerekçesiyle anneyi sorumlu tutar. Geleneksel Türk evinde anne ikinci sınıf insandır. Babadan çekinir. Onun korkusu çocuklara da siner. Çocuk anne-babayı dinlediği sürece değeri artar. Bağımsızlık ve girişkenlik belirtileri gösterince engellenir. Aile çocukların sosyalleşmesini kolaylaştıran ve gerek kız gerek erkek çocuğun kendine düşen görevleri öğrenmesini sağlayabilen olumlu bir ortamdır. Babanın otoritesi ve ananın koruyuculuğu sonunda özellikle erkek çocuk büyüğüne saygılı ve bağımlı, ama hane içinde erkek olarak saygı görem biri olur. Kız çocuk ise gelin gideceği ailede kendi ailesinin yüzünü ağartacak bir şekilde yetiştirilir. Çalışkan, uysal ve temiz (Erdentuğ, 1982; Demirsar, 1985).

3. AİLENİN ÇOCUKTAN BEKLENTİLERİ

Yetişkinlerin niçin çocuk istediği, çocuğun ana-babanın hangi gereksinimlerine cevap verdiği konusunda Kağıtçıbaşı'nın (1978) yaptığı bir çalışmada Türkiye'de çocuğun aile için hem ekonomik hemde ruhsal değeri olduğu belirlenmiştir. Şöyleki çocuğun küçükken, sevgi sağlayıcı, aileyi tamamlayıcı bir rolü olduğunu, aynı zamanda maddi faydalar temin ettiği; ana-babanın yaşlılığında, aileye güven verici bir değeri olup aileyi devam ettirme rolünü yüklediğini anlıyoruz. Kağıtçıbaşıya göre, bu işlevlerin önemi toplum içinde farklılık göstermektedir. Yaşanılan yörenin gelişmişlik düzeyi, ailenin geliri, eğitim düzeyi yükseldikçe Kırdan,kenen hareketlilik arttıkça ve ailede çocuk sayısı azaldıkça, çocuğun değeri artmaktadır. Ülkemizde yağın olarak, çocuğun küçükken maddi yarar sağlayıcı, aile adını devam ettirici ve yaşlılıkta güven sağlayıcı değeri ortaya çıkmaktadır. Bu durumda ana-babanın çocuktan beklentileri ne yönde olmaktadır? Kağıtçıbaşı (1981) yaptığı araştırmada, ana-babanın çocuktan beklentilerin, bir yandan " Hayırlı bir evlat olması ve söz dinlemesi şeklinde kişilikle ilgili, diğer yandan da aileye bağlı olup ona hizmet etmesi açısından maddi yararlarla ilgili olduğunu bulmuştur. Bu durum cinsiyetler arasında farklılık göstermektedir. Erkek çocuğun yaşlılıkta ana-babasına bakması aileye maddi katkıda bulunması beklenirken, kız çocuğunun daha çok evde anneye yardımcı olması beklenmektedir.

Ana-babaların ülkemizde çocuklara verdikleri değer ve onlardan beklentileri bağımlı bir kişilik geliştirici niteliktedir. Çocuklarının başlarına kötü bir şey gelmesin diye dizlerinin dibinden ayrıl-mamalarını, ana-babaları anlamalarını, gençliklerinde yalnız bırakma-malarını, hizmet etmelerini, yaşlılıklarında ise bakımsız ve yalnız bırakmamalarını beklerler (Le Compte, 1979; Kağıtçıbaşı, 1981; Demirsar, 1985).

4. TÜRK KÜLTÜRÜNDE ÇOCUK ve AİLEDEKİ YERİ

Geleneksel Türk toplumunda çocuksuz ev düşünülemez. Evlilik, çocuk sahibi olmakla eş tutulduğu için çocuğu olmayan birleşme yürümez. Çocuksuz ev tütmeyen ocak gibidir. Çocuk, doğuramamak kadın için bir sağlık sorunu değil, bir eksiklik, bir ayıptır. Ayrıca kısırılık nedeni erkekte değil hep kadında aranır. Çocuksuzluk kadın için ayıptan da öte, aşağılatıcı bir durumdur. Kadın gebe kalınca, bu seferde başka bir telaş başlar. Oğlan doğuramamanın yolları aranır. Çünkü doğurabilmek sadece kadının omurunu kurtarır; oğlan doğurması ise ailedeki yerini sağlamlaştırır. Gebelik sırasında da kimi önlemler alınır. Anne kime çok bakarsa çocuğun ona çekeceğine inanır. Güzele bakarsa çocuk güzel, çirkine bakarsa çocuk çirkin olur. Doğan çocuğa uğurlu gelecek adlar konulur. Anne çocuğunu bol bol öper, koklar, bağrına basar. Büyükler yanında sevgi gösterisi ayıplanır, bu yüzden anne çocuğunu yalnızken sever, söyleşir, dertleşir.

Kırsal kesimde yaramazlık yapan, söz dinlemeyen çocuklar dövülür. Küfür ederse, karşı gelirse ağzına biber sürülür. Dayağın çoğumu anneler atar. Büyük yaramazlıklarında babayla korkutulur. Babalar çocuklarıyla yüz göz olmazlar, sevgilerini göstermezler. Arada sırada çocuklarını döverler. Oyun çağındaki çocuklar dayaktan çok, korkutmayla yola getirilir veya sindirilir (Yörükoğlu, 1983).

Geleneksel Türk toplumunda erkek çocuğa değer verilir; kız çocuktan üstün tutulur. Üç oğlu, üç kızı olan bir baba, çocuklarının sayısı sorulduğunda kızlarını katmadan "üç oğlum var" der. Kız-erkek ayırımı kentlerde de tümden kalkmış değildir ama açıkça dile getirilmez oğlan çocuk doğurmadı diye de karı boşanmaz. Kağıtçıbaşı yaptığı araştırma da beklenen sonuçları bulmuştur. Deneklerin %84'ü erkek çocuk isterken %16 sı ise kız çocuk istemişlerdir. İleri yaşlarda çocuğu bir yaşlılık güvencesi olarak görme oranı Türk ana-babalar da % 77 oranındadır. Oysa Almanya ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde çocukları yaşlılık sigortası gibi gören ana-baba oranı % 7-8'i geçmemektedir. Bu beklenti daha çoğunlukla erkek çocuklar üzerinde toplanmaktadır. Kentten-köye ve yüksek gelirli aileden düşük gelirli aileye gidildikçe çocuktan maddi yarar beklentisi artmaktadır. Köy-

den kente göç eden gelir düzeyi yükselen ve çocuk sayısı azalan ailelerin tutumlarında değişme olmaktadır. Çocuğun yarar ve çıkar sağlayıcı değeri artmaktadır. Çocuğun ekonomik değerinin yerini ruhsal doyum sağlayan değerleri almaktadır. Aileler kendilerine yarar sağladığı için değil, öncelikle çocuğumuzdur diye sevmekte değer vermektedir (Kağıncıbaşı, 1981; Yörükoğlu, 1983; Demirsar, 1985).

Çocuk için en önemli grup aile grubudur. Çocuk bir topluluk içinde nasıl yaşandığını ailesinden görerek öğrenir. Çocuğun toplum içinde, yararlı uyumlu bir kişi olarak yerini alması için benimsemesi gereken kuralları, gelenek ve görenekleri ona ailesi aşılar. Aile grubu içinde okulöncesi çocuğu için en önemli olan kişiler ana-babadır. Ana-babanın tutumları, değerleri, davranışları, sözleri çocuk için çok önemli birer bilgi kaynağıdır. Ana-babalar bir yandan çocuğa bazı kural ve davranışları doğrudan doğruya öğretirken diğer yandan da çocuk onların davranışlarını gözleyerek birçok davranış ve kuralları öğrenirler (Fişek ve Sükan, 1983; Demirsar, 1985).

5. AİLEDE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARI

Bir toplumun yaşam biçimi, o toplumdaki çocuk yetiştirme anlayışını ve yöntemlerini belirler. Ekonomik ilişkiler, gelenek ve görenekler başta olmak üzere, bir ülkenin tarihi, coğrafyası, ulusal kişilik yapısını oluşturur. Aile, çevre ile sıkı ilişkide olan bir kurum olarak, toplumun genel eğilimlerini ve eğitimdeki amacı bir sonraki genç kuşağa aktarmakla görevlidir. Aile içinde; doğanın canlılara verdiği en yalın içgüdüler, sevgi-birlik ve karşılıklı anlayış ile birbirinin duygu ve haklarına saygı ilkesi benimsendiğinde olumlu ve yapıcı bir beraberliği sürdürmek hiç de zor değildir. Büyüklükler birbirlerine olduğu kadar küçüklere de sevgi gösterir, çocukların haklarını gözönünde bulundurlarsa, onların toplum içinde yararlı ve rahat olmalarını sağlamış olurlar. Her ana-baba çocuğunu en iyi biçimde yetiştirmek, çabasıdır. Çocuk yetiştirmede çeşitli tutumlar ve disiplinler bulunmaktadır (Yörükoğlu, 1979; Kaptagel-İlal, 1981).

Disiplin davranışı belli kalıplara sokmak amacıyla uygulanan katı kuralları ve yöntemleri kapsar. Onaylanmayan davranışların düzeltilmesi ya da cezalandırılmasında evden eve önemli ayrılıklar görülmektedir.

Sıkı eğitim uygulayan ana-baba, çocuğu kendi tasarladığı kalıba sokmak amacını güder. Çocuk sürekli denetim altındadır. En küçük yanlışları, ve yaramazlıkları gözden kaçmaz; hemen üstünde durulur ve düzeltme yoluna gidilir. Çocuğun kurallara sıkı sıkıya uyması beklenir. Çalışması, oynaması, yatması, saatli ve düzenli olmalıdır. Ana-baba sözünden hiç dışarı çıkmamalı, tartışmamalı ve hiç karşı gelmemelidir. Eğitimde ceza ön plandadır. Ceza aileden aileye değişirse de amaç aynıdır. Çocuk ne pahasına olursa olsun yola getirilmelidir. Çocuk, ana-babasının eleştirisinden çekinir ve attığı adımda yanlış yapma korkusu içine düşer. Çocukla ana-babanın ilişkisi gergindir. Çocuktan yaşamın üstünde olgunluk beklenir. Bu çocuklar öfkeli, saldırganlık ve suç işleme gibi davranışlarla topluma karşı isyan ederler. Bazen evden, okuldan kaçarlar (Yörükoğlu, 1979; Whirter ve Voltan-Acar, 1984).

Sıkı tutumun tam tersine bazı ailelerde disiplin yok denecek ölçüde gevşektir. Çocuğun olumsuz davranışları aşırı bir hoşgörüyle karşılanır. Çocuğa sayısız haklar tanınmıştır. Neyin doğru, neyin yanlış olduğu öğretilse bile uygulama ve denetleme düzensizdir. Çocuğa verilen ceza çok yetersiz kalır ve çocuk tarafından ciddiye alınmaz. Ailede çocuk ana-babadan çekineceği yerde, ana-baba çocuktan çekinir olmuştur. Bu disiplin yöntemi, yanlış bir anlayışla, çağdaş eğitim uyguladıklarını sanan ana-babaların başvurduğu hoşgörü yöntemidir diyebiliriz. Ancak bu ana-babalar hoşgörü ile boşvermeyi birbirine karıştırırlar. Bu tutumla, çocukların bencil, sorumsuz ve şımarık yetişmesi doğaldır (Yörükoğlu, 1979; Yavuzer, 1981).

Kimi evde disiplin yok değildir, ancak ne zaman, nerede uygulanacağı belirsizdir. Ana-babanın tutumu aşırı hoşgörü ile sert cezalandırma arasında gidip gelmektedir. Çocuk hangi davranışın nerede, ne zaman, istenmediğini önceden kestiremez. Bazen ceza öyle beklenmedik bir anda gelir ki çocuğun baş kaldırmasına yol açar. Tutarsızlık tek tek annenin ya da babanın, bir günününübir gününe uymaması biçiminde olabileceği gibi ana-babanın birbirine çok aykırı ceza eğitimi anlayışlarının çatışmasında da doğabilir. O zaman çocuk, davranışını kime uyduracağını bilemez. Sözü edilen tutarsızlık sürekli olanlardır. Hiçbir eğitim yönteminde mutlak bir tutarlılık sağlamak olanacağı yoktur. Bir evde, bir gün görmezlikten gelinen yaramazlık, ertesi gün ağır ceza görüyorsa, annenin yaptığını baba bozuyor yada babanın yaptığı cezaya anne karşı çıkıyorsa tutarsızlıktan söz edilebilir. Bu çocuklar sosyal olarak içine kapanık, ve kendine dönük olabilir. Bu çocuklar genellikle kendi kendilerine yetmekte güçlük çekerler (Yörükoğlu, 1979; Whirter ve Voltan-Acar, 1984).

Etkili ve tutarlı ana-babalar, davranış standartlarına göre çocuğu değerlendirme, kontrol etme ve ona yön verme eğilimindedirler. Olumlu bir katılım söz konusudur, çocuğu işin içine sokmak için destekleme, övmeye ve ödüllendirme kullanılır. Konular, değerler ve davranışlar duygusal karışıklığa meydan vermeden tartışılır. Böyle yetiştirilen çocuklar sosyalleşme ve kurallara uymaya eğilimindedirler. Sorumluluk alabilirler, liderlik yeteneklerine sahiptirler. Toplumda en-

der olarak problem oluşturabilirler (Whirter ve Voltan-Acar, 1984).

Bazı aileler genellikle ailedeki kurallar üzerinde konuşulmasına izin verir yada çocuğu bu konuda destekler. Çocuğun kabul edilme-
yen davranışının nedenleri olumlu bir şekilde açıklanır. Birçok dav-
ranış hoşgörülür. Bu çocuklar etkin, sosyal, arkadaş canlısı olma
eğilimindedirler. Sosyal konularda saldırgan bir tutum içerisine gi-
rerler. Genellikle yaratıcı, bağımsız ve başarılı tiplerdir (Writher
ve Voltan-Acar, 1984).

6. TÜRK AİLESİNDE ÇOCUK YETİŞTİRİLMESİ VE EĞİTİMİ

Ülkemizde genellikle sıkı ve kurallı bir yetişkin tutumu söz konusudur. Gerçi bebeklere karşı hoşgörülü ve anlayışlı davranılmaktadır ancak özellikle üç yaşından sonra çocuğa oldukça sıkı ve kuralcı bir yaklaşım uygulanmaktadır. Özellikle kız çocuğuna, uslu durması, söz dinlemesi için baskı yapılır, kendini ifade eden bağımsız davranışları pek ödüllendirilmez. Böyle bir tutum aşırı bir şekilde uygulanırsa girişimci, güvenli, bağımsız kişiler yerine, edilgen öz denetimi olmayan, güvensiz kişiler yetiştirilmiş olur. Birçok araştırmacı ülkemizde geleneksel çocuk yetiştirme tutumunun daha çok güce dayanan bir disiplin olduğunu ileri sürmüşlerdir. Köknel, bu tutumu " bastırıcı ve tutucu " olarak tanımlamıştır. Le Compte (1978) Ankara'da ikiyüz anne üzerinde yaptığı araştırmada çocuk yetiştirme tutumlarının farklı olduğunu bulmuştur. Özellikle alt sosyo-ekonomik düzeyde, denetim ve baskıya önem verildiğini, çocukların bağımsız, demokratik, arkadaşça tutumlardan, iletişimden uzak kaldıklarını, babalara çocuğunu eğitme ve yetiştirme açısından rol verilmediği saptanmıştır. Orta ve üst sosyo-ekonomik düzey annelerinin ise demokratik ve çocuğa eşitlik tanıyan bir tutumu benimsedikleri görülmüştür (Le Compte, 1978; Fişek ve Yıldırım, 1983).

Ülkemizin kırsal yörelerinde erkek-kız çocuk ayırımı belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. Erkek çocuk el üstünde tutularak, daha çok şımartılarak, tüm istekleri yerine getirilerek, kız kardeşlerinden daha değerli olduğunu görerek büyür. Erken yaşta, babanın anesini küçük görüşünü, dayağını, azarını doğal karşılamayı öğrenir. Anasına, kız kardeşine buyurma alışkanlığı kazanır. Kadınlara değer vermenin erkeklikle bağdaşmadığını kavrar. Kız çocuk ise anasının dizi dibinde, anasını örnek alarak boyun eğen, ezik, sakın bir kimlik geliştirir. Erkek kardeşleriyle eşitlik aramanın sonuçsuz kaldığını görür ve durumunu benimser. Tek işlevinin erkeklerin hizmetini görmek, çocuk doğurmak ve sabahtan gece yarısına kadar yakınmadan çalışmak olduğunu öğrenir. İsteklerini içinde tutar; verilenle yetinir. Çekine çekine güler, gizli gizli ağlar, susarak katlanır. Kız çocuğu ilkokula gönderilmez ya da bitirmeden geri alınır. Toplumumuzun

çeşitli kesimlerinde erkek çocuğa verilen önem değişiktir. Kırsal kesimde %86,6, ara kesimde %76,6, kent kesiminde %56,6'dır (Yörük-oğlu, 1979; Demirsar, 1985). Erkek çocuğuna verilen bu yüksek değer ve sorumluluk kız çocuğunun bir tarafa itilmesine yol açmaktadır. Kendisine değer verilmeyen kız çocuğu farklı toplumsallaşma süreçlerinden geçmektedir. Daha çok anneye yardımcı bir rolde, iyi bir eş ve anne olmak hedefiyle yetiştirilmektedir. Devamlı baskı, denetim altında büyütülen kız çocukların erkeklerden daha geleneksel, tutucu, dindar, daha az başarı güdüsüne sahip ve dış denetime bağlı oldukları, bulunmuştur. Bu pasif kişilik türünün ve geleneksel rol beklentilerinin ileriki yaşlarda kızların içine girdikleri yaşam koşullarından dolayı pek değişmediği, hatta geliştiği görülmüştür. Ülkemizde ana-babalar tarafından yaygın bir şekilde kullanılan sıkı disiplin türü, bir yandan çocukların kaygılı ve saldırgan kişiler olarak yetişmelerine sebep olmaktadır. Diğer yandan da otoriter bir ortam içinde bağımlı, girişken ve serbest olmayan, öz denetim geliştirmeyen, vicdan gelişimi gerçekleştiremeyen çocuklar yetişmesine yol açmaktadır. Özellikle kırsal kesimde ve alt sosyo-ekonomik düzey ailelerinde yaygın olarak görülen, baskıcı, denetimci ve fiziksel sıkı disipline yönelik çocuk yetiştirme sistemi çocuğun gelişimini etkilemektedir. Çocuk müfusunuzun çoğunluğunu teşkil eden kırsal kesim ve alt sosyo-ekonomik düzey çocukları, sağlıklı bir gelişim için elverişli olmayan koşullarda yetişmektedirler. Baskı ve denetim ortamında hem kişilik ve toplumsal gelişim, hem de bilişsel gelişim açısından yetersiz uyarıcılara hedef olmaktadır. Bu durum, çocuklarımızın mantıksal ilişkilerden yoksun bir zihin çerçevesi içinde doğal yeteneklerini geliştirememelerine katkıda bulunmaktadır. Herhalde ulusca hedefimiz, arzu ettiğimiz ürün bu değildir. Eğer aile içi gelişim ve eğitim sistemimiz buysa, bugünün çocuğunun yarının genci olacağı bilinciyle bir an önce bu durumu değiştirecek önlemleri almamız gerekecektir (Le Compte, 1979; Demirsar, 1985).

7. COCUK EĞİTİMİ

Çocuk eğitimi ve disiplini çevreden çevreye kültürden kültüre değiştiği gibi, zaman içinde de oldukça değişiklik göstermektedir. Çocuk eğitiminin evrenselliğinden bahsetmek mümkündür. Çocuklarla olumlu ilişkiler kurabilmenin iyi bir yaşam sürebilmenin temel koşulunun diğer insanların hak ve sorumluluklarına saygılı davranmak olduğunu öğretmek evrensel kurallara örnek gösterilebilir. Ev ve toplum yaşamını düzenleyen bir kısım kuralların olması doğaldır. Belirli kurallar açık bir şekilde çocuklara öğretilirse çocuk toplumla çatışmadan, o toplum içinde uyum sağlayabilir. Eğer çocuk bu kuralların bir kısmına ters düşen davranışlara girerse, bunların sonucuna katlanmak zorundadır (Bilen, 1983).

7. 1. Çocuğun Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekli İlkeler

Çocuklar zaman zaman ana-babaları hayal kırıklığına uğrattıkları ya da ana-babaları başarısızlık duygusuna iterler. Bunlar büyüme ve olgunlaşma sürecinin kaçınılmaz yanlarıdır. Bundan dolayı çocuktan sevgi ve ve şevkati esirgemek onları biraz daha olumsuz olmaya itmektedir. Çocuk eğitiminde taraf tutma ve düşmanlık duygusunun etkisi önemlidir. Gerçek olan yönüyle ana-babaların bütün çocuklarına eşit sevgi, ilgi ve yakınlık göstermeleri mümkün değildir. Ailede bazı çocuklar farklı nedenlerle evin gözdesi haline gelir. Ya cinsiyetinden ya büyük çocuk olduğu için ya da küçük çocuk olduğu için çok fazla ilgi ve sevgi görürler. Kişinin kontrolü dışında olan bu tür farklılıklar ilişkilerinde de farklılık yaratırsa diğer çocukların ona olumsuz ve düşmanca duygular beslemesi kaçınılmaz hale gelir. Böyle davranış biçimi çocukların gelişimini olumsuz yönde etkiler (Bilen, 1983).

7. 2. Çocuğun Eğitiminde İzlenmesi Gerekli Kurallar

Ana-babalar çocuklarının hayatta başarılı olmalarını sağlayacak bir kısım kuralları izlemek suretiyle çocuklarını eğitmelidir. Bu kurallar çocuklarını yetiştirirken düşülebilecek hatalardan ana-babaları korur.

Her çocuğun kendine özgü bir kişiliği vardır. Bu nedenle çocuk eğitilirken o ayrı bir birey olarak ele alınmalı ve başkalarıyla

kıyaslanmamalıdır.

Başarısızlığı halinde, kendisine güvendi duygusunu sarsacak biçimde davranmamalıdır. Çocuğun hatalarından çok onun başarılarını dile getirmeyi ilke edinmek gerekir.

Çocukta kızgınlık ve düşmanlık duygusunun doğal olduğu kabul edilip, bu duyguların zararlı sonuçlarına önlemek için çocuğun davranışları toplumca yararlı bir yola yöneltilmelidir.

Karı-koca olarak çocuk eğitiminde beraber hareket edilmeli, hiçbir zaman çocuk ile birleşip eşe karşı olunmamalıdır.

Çocuğun her istediği şey istediği anda sağlanmamalıdır. İnsanın her istediğine sahip olmayacağını çocuğun öğrenmesi gerekmektedir.

Kendinizi çocuğumuza, iyiliğin, başarının, kusursuzluğun bir örneği olarak göstermekten sakınmalıyız. Ana-babaların büyüklerin de zaman zaman hata yapabileceğini söylemek ve göstermekle, onunla kolay iletişimin kurulabileceğini bilmeliyiz.

Sinirli olduğumuzda tehdit etmekten, sakin olduğumuzda ise cömertçe söz vermekten sakınmamız gereklidir. Mutlaka yerine getirebileceğimiz vaatlerde bulunmak doğrudur. Çocuk yakınlığının sözüne özel bir önem verir ve güvenir.

Çocuklarınıza kararlı ve doğal bir sevgi ve şevkat göstermeliyiz. Çok çalışmanın üstünlüğünü öğretmeliyiz. Çocukların ahlak kurallarını ve toplumsal değerleri, kişisel dürüstlüğü, doğruluğu ve başkalarına adilce davranmanın yararlarını yaşayarak öğrenmesini sağlamamız gerekir.

Çocuğumuzun yavaş yavaş dengeli bir şekilde bağımsız yaşayabilir duruma gelmesini sağlamaya çalışmalıyız. İnsanları sevmesini, toplumsal kuralların gerekliliğini ve onlara uygun davranmak gerektiğini, kendi yaşantımızla çocuklara göstermemiz lazımdır.

Disiplinli bir çocuk yetiştirmek istiyorsak kızgınlık ve kırgınlığı kontrol altına almalıyız. Çocuk bizim adil olduğumuza ve onu sevdiğimize inanırsa, uyguladığımız kurallar karşısında bize olan saygı ve sevgisini yitirmez. Eğitimde disiplin konusunu Pestalozzi'nin şu sözleri çok iyi bir şekilde açıklamaktadır " Temelinde sevgi olan hiçbir eğitim başarısızlığa uğramaz " (Yörükoğlu, 1979; Bilen, 1983).

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuğun gelişiminde ve eğitiminde aile ortamının önemini daha önceden vurgulamıştık. Şu halde çocuğun gelişiminde ve eğitiminde önemli rol oynayan aile bireyleri için yetkili organlarca aile eğitimi programları geliştirilmeli ve düzenlenmelidir. Bu programların amacı ana-babaya çocuğunu tanıtmak, çocuğunun belirli yaşlardaki gelişimi için gereksinimlerini açıklamak çocukların hem kişisel, hem toplumsal hemde kişisel... yünden sağlıklı bir ortamda yetişirebilmeleri için gerekli bilgileri vermek olmalıdır. Ana-baba eğitimi hem kırsal hem kentsel alanda yaygın bir biçimde yapılmalıdır. Bu eğitim için eldeki kuruluşlardan yararlanılabilir. Örneğin, ana-çocuk sağlık merkezleri, halk eğitim merkezleri, sağlık ocakları, dispanserler gibi. Ayrıca basın araçlarından da yararlanılabilir. Ana-baba eğitimi kadar önemli olan diğer bir önlem de yaygın okul öncesi eğitimine yönelik bu programın, ana-baba eğitimi ile desteklendiği zaman çok başarılı olduğunu göstermektedir. Okul öncesi eğitimi programları hem kırsal hem de kentsel alanda uygulanmalıdır. Okul öncesi gelişim ve eğitim hizmetleri, ana-baba eğitim programları ülkemizde bilinçli bir şekilde çocuk yetiştirme sistemine eğilmeyi sağlayacaktır. Sağlıklı çocuk yetiştirmek, sağlıklı aile ve toplum içi ilişkiler oluşturabilmek için hem anne hem baba çocuk bakımına ve eğitimine katılmalı, kız erkek ayırımı yapmadan çocuğun doğal beklentilerini ön plana alıp toplumun beklentileri ona göre dengelemeyi ayarlayabilmelidir (Le Compte, 1979; Demirsar, 1985).

Çocukluk acı tatlı anılarla doludur fakat çocuklar genellikle çocuk olarak kalmak değil, bir an önce büyümek isterler. Bağımlılıktan bağımsızlığa, somut düşünceden soyut düşünmeye, bencillikten sorumlu davranışa ve paylaşmaya yönelir. Sevilerek sevmeyi öğrenir, sevgi alanlarını evden başlayarak halka genişletir. Çocuklar esnekler, kolay uyum sağlarlar ama yaralayıcı, örseleyici koşullar uzarsa kişiliklerinde derin izler kalabilir. Bu nedenle ana-babalar çocuklarını yetiştirirken ve eğitirken davranışlarına dikkat etmelidir. Çağdaş eğitimin ve ruh hekimliğinin araştırma ve gözlemlerine dayalı olan ana ilkeleri evrenseldir. Eğitim tarihi bu gerçeği doğrulayan örneklerle doludur. İbni Sina yaklaşık bin yıl önce " Kanun "

adlı eserinde çocuk yetiştirme konusunda bugünde geçerli olan şu sözleri söylemiştir.

" Çocuklar özenle bakılmalı, davranışlarında ölçüyü kaçırmamaları için denetlenmelidir. Öfkeli tepkileri, korkuları ve kaygıları giderilmelidir. Bu, en iyi biçimde, çocuğun istek ve eğilimleri yanında, hoşlanmadığı şeyler de göz önünde tutularak sağlanır. Çocuğun doğal yetenekleri desteklenirken, onu tedirgin eden nedenler ortadan kaldırılmalıdır. Böyle bir yetiştirme hem beden, hem de ruh için yararlıdır. Çünkü kazanılan iyi alışkanlıklar ve davranışlar daha ilk yıllarda kişiliğe siner. Çocuk altı yaşına gelince, öğretim ve eğitim için bir öğretmenin yanına verilmeli; onu gereksiz bilgilerle yüklemeyen, basamak basamak giden bir öğretim yolu izlemeye çalışılmalıdır. " Bu sözler çocuğun eğitiminin önemini çok iyi bir şekilde vurgulamaktadır (Yörükoğlu, 1979; Yörükoğlu, 1983).

9. KAYNAKLAR

- BİLEN, M., 1978. Ailede Sağlıklı İlişkiler. Mors Matbaası. ANKARA
- BİLEN, M., 1983. Ailede Kurumlarda ve Toplumda Sağlıklı İnsan İlişkileri. III. Baskı. Teknik Basım Sanayii Matbaası. ANKARA
- DEMİRSAR, A., 1985. Çocuk ve Anne-Baba İlişkileri. Redhouse Yayınevi. İSTANBUL
- ERDENTUG, A., 1982. Türkiye, İran ve Pakistan'da Geleneksel Köy Ailesinin Özellikleri. A.Ü. Basımevi, Antropoloji, 10,
- FİŞEK, G.O. ve Z. Sükan. 1983. Çocuğunuz ve Siz. Türkiye'de Okulöncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Projesi. I. Baskı. Milli Eğt. Basımevi. İSTANBUL
- FİŞEK, G.O. ve S.M. Yıldırım. 1983. Çocuk Gelişimi, Türkiye'de Okulöncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Projesi. I. Baskı. Milli Eğt. Basımevi. İSTANBUL
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. 1981. Çocuğun Değeri. Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık. Boğaziçi Üniversitesi. İdari Bil. Fak. Gözlem Matbaacılık Koll. Şti. İSTANBUL
- KOPTAGEL-İLAL, G. 1981. Ruhsal Etkileşim Açısından Çocuk ve Aile. Ak Yayınları. Grafik Sanatlar Matbaası. Aile ve Çocuk Yıllık Dergisi 2. 37-44.
- LE COMPTE, G., A. Le Compte ve S. Özer 1978. Üç Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeyde Ankaralı Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları. Psikoloji Dergisi 1 (1).
- LE COMPTE, G. 1979. Okul Öncesi Eğitim Projesi. Türkiye'de Aile-İçi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sistemi. Düşün Bilim Eğt. Dergisi 1, 175-185
- ŞAHİNKAYA, R. 1979. Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile. III. Baskı. Kardeş Basımevi. ANKARA
- WHIRTER, J. J. ve N. Voltan-Acar. 1984. Çocukla İletişim. Öğretme, Destekleme ve Çocuk Yetiştirme Sanatı. ANKARA
- YAVUZER, H. 1981 Çocuğun Eğitimi ve Psiko-Sosyal Gelişimi Açısından Ailenin Önemi. Ak Yayınları. Aile ve Çocuk. 45-51.
- YÖRÜKOĞLU, A. 1979. Çocuk Ruh Sağlığı. Çocuğun Kişilik Gelişimi Yetiştirilmesi ve Ruhsal Sorunları. 2. Baskı. Türkiye İş

(19)

Bank. Kùltür Yayınları. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
ANKARA

YÖRÜKOĞLU, A. 1983. Değişin Toplumda Aile ve Çocuk. Aydın Kitabevi
Yay. Kurtuluş Ofset Basımevi. ANKARA

